

FRANJESTAART

Myotis nattereri

(foto René Janssen / Buiten-beeld)

S33

Beschermingsstatus

Rode lijstcategorieën

Beschermingsstatus

Habitatrichtlijnsoort

Vogelrichtlijnsoort

Belangrijke leefgebieden

Korte soortbeschrijving

Soortkenmerken

De Franjestaart is een middelgrote vleermuis met een relatief lange, vleeskleurige snuit en een soort snor van lange haren. Ze heeft een gewicht van 5 tot 12 gram, relatief brede vleugels en een spanwijdte van 23 à 28 cm. Net als alle Myotis-soorten heeft de Franjestaart een duidelijk kleurverschil tussen buik- en rugvacht. De buikvacht is helder wit tot grijswit en de donkerdere rugvacht is grijsbruin. De Franjestaart is te herkennen aan de vrij lange, licht doorschijnende oren die aan het uiteinde een beetje omhoog buigen (schoenlepelvorm). De tragus is lang en spits en reikt tot de helft van het oor. Een belangrijk determinatiekenmerk is het S-vormig "spoorbeen". De Franjestaart dankt zijn naam aan de twee rijen borstelharen op de onderrand van de vlieghuid van de staart.

Ecologie

Ongeveer een halfuur of later na zonsondergang vliegen ze uit om in bossen of boven water te jagen op spinnen en tweevleugeligen, waaronder overdag actieve vliegen, vlinders en kevers. De Franjestaart jaagt voornamelijk in open bossen - waarbij hij een voorkeur lijkt te hebben voor waterrijke, oude of vochtige bosgebieden, parkgebieden en dreven. Hij wordt eveneens vaak aangetroffen in vochtige zones, boven water, in open broekbos en rond beken, vijvers en grachten.

Vaak wordt laag - op 0,5 tot 1 m - boven pas gemaaide graslanden gejaagd. De voornaamste jachtstrategie is het nauwkeurig afzoeken van de vegetatie op zittende prooidieren (het zogenaamde "foliage gleaning"). De Franjestaart vangt zijn prooiën dan al struinend langs de vegetatie of in de lucht ("aerial hawking") met een relatief snelle en wendbare vlucht. Soms wordt ook de techniek van het postjagen ("perch-hunting") toegepast waarbij hij ook kan "bidden" als een Torenavalk. Tot slot worden insecten met de staartvlieghuid van grassen geharkt en worden prooien soms zelfs al kruipend op poten en vleugels achtervolgd. De wijfjes van Franjestaart zijn al in hun eerste levensjaar geslachtsrijp. In oktober/november begint de paartijd en in april/mei bezetten ze de kraamkamers, met zo'n 20 tot 80 (soms zelfs tot 200) vrouwtjes en soms ook enkele mannetjes. Midden juni tot begin juli worden de jongen geboren en als ze vier weken oud zijn, kunnen ze vliegen. Er wordt regelmatig van kraamkamer gewisseld, soms tot één- à tweemaal per week.

Biotoopvereisten

Winterverblijfplaats

Er zijn verschillende wintervondsten gekend van Franjestaarten in bomen. In nestkasten ontbreken ze echter. Franjestaarten worden in Vlaanderen meestal gevonden in ondergrondse winterverblijven, zoals forten, bunkers en (ijs)kelders. De Franjestaart is relatief koudetolerant en wordt dan ook aangetroffen bij temperaturen van 2,5 - 8 °C en voor korte tijd soms zelfs bij -0,5 °C. De soort kruipt meestal in nauwe spleten, maar wordt soms ook vrij hangend aangetroffen. In september en oktober wordt er gezwermd en binnengevlogen, waarna de winterslaap volgt vanaf midden november tot eind maart-begin april.

Zomerverblijfplaats

In onze streken wordt de Franjestaart vooral omschreven als een boombewonende soort. Elders in Europa wordt de Franjestaart vaak in gebouwen aangetroffen - vaak tussen de betimmering van boerenschuren. Uit Duitsland zijn kraamkolonies bekend in muurspleten en holle snelbouwstenen. In Groot-Brittannië worden ze vaak in spleten in het dakgebinte van grote stallen aangetroffen. Uit onderzoek in het Zoerselbos (Zoersel) blijkt dat de Franjestaart tijdens de kraamperiode - net als de Watervleermuis - oude, naar boven ingerotte spechtenholten bewoont. Franjestaarten werden echter vaker aangetroffen in dode holle bomen en zijn dus vermoedelijk minder gebonden aan gebufferde microklimaten dan de Watervleermuis.

Jachtgebied

Over het jachtbiotoop van de Franjestaart is nog relatief weinig bekend. Waarnemingen van jagende Franjestaarten zijn bekend van bosrijke gebieden met waterpartijen of waterrijke gedeelten. Daarbij jaagt de Franjestaart meestal in een besloten omgeving zoals in en tussen de boomkronen en tussen de takken van grote struiken. Soms jagen Franjestaarten ook wel boven open water en boven begroeide oevers. Recent is duidelijk geworden dat Franjestaarten ook wel boven en langs kleinschalige weilanden of akkers jagen en in open veestallen. Tijdens het jagen vliegen Franjestaarten meestal zeer langzaam en zijn ze zeer wendbaar. Een belangrijke jachttechniek is het van bladeren en muren afpikken van insecten zoals vliegen en rupsen. Ook zijn ze in staat om spinnen met hun achterpoten uit het web te plukken zonder daarbij zelf het web aan te raken.

Populatie-uitwisseling en natuurverbindingen

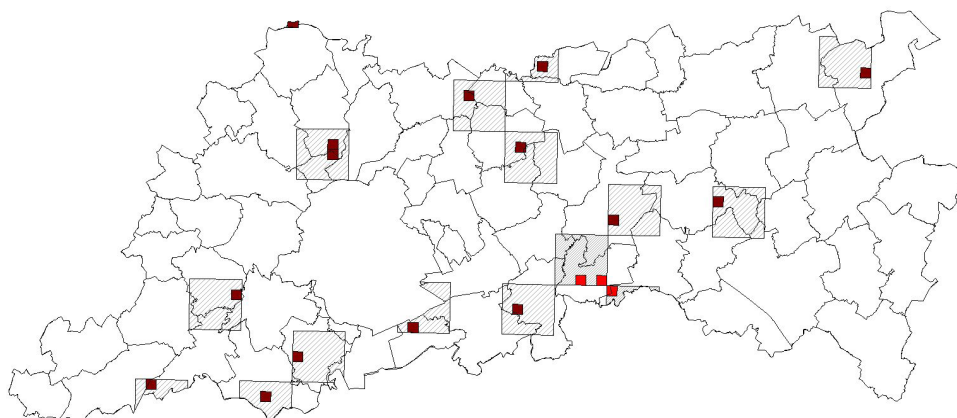
In september/oktober trekken Franjestaarten allemaal naar de winterverblijven en midden november beginnen ze aan hun winterslaap, die duurt tot eind maart-begin april. De Franjestaart is een standsoort, die zich meestal minder dan 60 km verplaatst. De langste afstand die werd waargenomen, bedraagt 185 km. Belangrijk voor veel vleermuizen is de verbinding tussen de verschillende deelleefgebieden. Zo wordt open terrein (> 200m) zelden overbrugd.

Voorkomen in de provincie Vlaams-Brabant

Regionale verspreiding

De Franjestaart is moeilijk te herkennen met de vleermuisdetector omdat het geluid lijkt op dat van de Watervleermuis. De soort is ook moeilijk waar te nemen omdat ze jaagt in een vrij besloten bosomgeving en de kolonies zich in bomen bevinden. Daardoor is er over de verspreiding in de zomer weinig gekend. Zelfs met het lage aantal waarnemingen is duidelijk dat de Franjestaart altijd in de buurt van bossen wordt waargenomen.

De laatste jaren is het aantal overwinterende dieren zeer sterk toegenomen in geheel Vlaanderen, hoewel er in Oost-Brabant enkel in Hoeilaart jaarlijks een paar overwinteraars worden gevonden. Wat de zomerwaarnemingen betreft is er (op één enkele na) geen enkele die met zekerheid kon bevestigd worden, m.a.w. het voorkomen is schaars. De populatie neemt in de winterverblijfplaatsen stelselmatig toe, doch het blijft nog steeds een bedreigde soort, vermits er ook zo goed als geen gegevens voorhanden zijn van zomerverblijfplaatsen, niettegenstaande intensief onderzoek.

Inventarisatieonderzoeken

geen

Knel- en aandachtspunten

- Verdwijnen van voldoende grote geschikte leefgebieden en van lineaire verbindingengebieden, hetgeen eveneens leidt tot versnippering van het leefgebied.
- Vernietiging en verstoring van verblijfplaatsen in bossen.

Overzicht maatregelen

- H7.1. Omvorming homogene bossen
- H7.12. Mantel- en zoombeheer
- H10.9. Inrichting en herstel van ijskelders, bunkers en schansen
- H11.1. Aanleg van een houtkant, heg of haag
- H12.3. Aanplant van bomen en bomenrijen
- H12.11. Natuurgericht bosbeheer

-
- S33.1. Behoud en beheer van potentiële koloniebomen
 - S33.2. Vleermuispassages over boswegen
 - S33.3. Aangepaste schoontijd in bossen

S33

Landschaps- en habitatgerichte maatregelen

H7.1. Omvorming homogene bossen

Gevarieerde loofbossen met een verscheiden ondergroei van struiken zijn soortenrijker aan (vliegende) insecten. Hetzelfde geldt voor gemengde bossen van Grove den en Zomereik. Inmenging van bomengroepen van secundaire boomsoorten door groepenkap levert een eerste aanzet tot bosomvorming en de kapplekken dienen tegelijk als (tijdelijk) foerageergebied voor alle in bossen jagende vleermuizen.

H7.12. Mantel- en zoombeheer

Brede, goed ontwikkelde bosranden verruimen het jachtgebied van de Franjestaart en zorgen voor een geschikte maar toch enigszins van het gesloten bos afwijkende jachtomgeving. Vooral in tijden van voedselschaarste kunnen differentiërende elementen zoals bosranden en daarmee vergelijkbare bosstructuren zoals bosdreven, (half)open bosplekken, hakhoutbosjes en brede bospaden zorgen voor alternatieve voedselbronnen. Belangrijk is de aanwezigheid van veelzijdige en structuurrijke bosrandelementen die tal van insecten aantrekken en waartoe ook bloeiende bomen en klimplanten evenals dood hout en individuele oude bomen behoren.

H10.9. Inrichting en herstel van ijskelders, bunkers en schansen

Franjestaarten worden in Vlaanderen meestal aangetroffen in ondergrondse winterverblijven, zoals forten en bunkers. Franjestaarten worden in Vlaanderen ook aangetroffen in (ijs)kelders en andere (half)ondergrondse kelderachtige constructies. Optimale temperatuur voor gunstige staat van instandhouding schommelt tussen 3 en 14°C, liefst een constante temperatuur in winterverblijfplaats van 7-10°C en luchtvochtigheid minstens 80% en liefst >90%. Maximaal tochtvrij. Afstand tussen winter- en zomerverblijfplaats <20km en liefst zelfs <10km.

H11.1. Aanleg van een houtkant, heg of haag

Aansluitend op en leidend naar bosgebieden. Deze kleine landschapselementen zijn noodzakelijk voor de verbinding tussen de verblijf- en foerageergebieden, maar ook tussen de zomer- en winterverblijfplaatsen.

H12.3. Aanplant van bomen en bomenrijen

Kleine lineaire landschapselementen die aansluiten op het bos of de verbinding vormen tussen bosentiteiten of bosdelen zijn noodzakelijk voor de verbinding tussen de verblijf- en foerageergebieden. Onderbreking van een laan of singel door vellingen moet vermeden worden en zonodig kan best worden bijgeplant om grote onderbrekingen te dichten. Als bomenrijen alsnog moeten worden gekapt vanwege hun ouderdom of slechte staat, dan gebeurt de vervanging gefaseerd.

H12.11. Natuurgericht bosbeheer

Stimuleren van een gevarieerde leeftijdsopbouw van het bos door het toepassen van een selectieve en variabele houtkap, waarbij gestreefd wordt naar een natuurlijke en geleidelijke bosomvorming. Een grote variatie in de bosstructuur d.m.v. een afwisseling in soortensamenstelling en bosleeftijd, verschillen in de kroonsluiting en de aanwezigheid van een gevarieerde struiklaag, open plekken en kruidenrijke overgangsvegetaties wordt een voor vleermuizen geschikt jachtterrein gecreëerd.

Figuur: Tijdsbalk met meest geschikte periode voor bosbeheer i.f.v. Franjestaart. Rood: Bosbeheerswerken vermijden. Oranje: Bosbeheer mogelijk mits maximaal vermijden van verstoring

Soortgerichte maatregelen

Buiten de aanleg van landschappelijke structuren, moet er een onderscheid gemaakt worden tussen maatregelen op het vlak van winter- of zomerverblijven. In de zomer zal de Franjestaart namelijk verblijven in een meer landelijke of bosrijke omgeving, terwijl overwinteren gebeurt in gebouwen (bunkers, ijskelders, groeves, enz.).

S33.1. Behoud en beheer van potentiële koloniebomen

Het regelmatig dunnen van bossen zorgt voor een snellere en beter groei van de overgebleven bomen, waardoor ze dikker worden en daarmee ook interessanter voor boombewonende vleermuizen. Door het vrijstellen van (potentiële) vleermuisbomen kan de concurrentieslag met andere bomen worden gestuurd en kunnen gerichter voor vleermuizen geschikte bomen worden overgehouden. Voorwaarde is wel dat van begin af aan rekening wordt gehouden met de voor vleermuizen in de toekomst geschikte boomstructuren. Daarom wordt vaak geselecteerd op gebreken en bijzondere groeivormen waardoor een op vleermuisbomen gericht bosbeheer doorgaans niet overeenkomt met een productiegericht bosbeheer. Bomen waarin hollen, spleten of rottingsgaten voorkomen, worden niet geveld. Hou rekening met het feit dat een vleermuis liever een klein gat (ter grootte van een muntstuk van twee euro) in de boom heeft dan een grote (spechten)holte.

S33.2. Vleermuispassages over boswegen

Wanneer wegen bossen doorsnijden kunnen aanrijdingen plaatsvinden en worden dieren gedood. Dit is op te lossen door hop-overs aan te leggen of andere omleidende structuren in het landschap te plaatsen. Doorgaans volstaat de aanplanting van een hoog opgaande begroeiing op de plaatsen waar de vleermuizen de weg kruisen, maar er bestaan ook kunstmatige constructies die de dieren dwingen of aanzetten om op grotere hoogte over de weg te vliegen of hen langs andere vliegwegen naar veiligere oversteekplaatsen te leiden. In bosgebieden wordt ernaar gestreefd om zoveel mogelijk boseigen structuren als hop-over aan te wenden. De meest eenvoudige oplossing bestaat eruit de kronen van bomen langs weerszijden van de weg in elkaar te laten vergroeien.

S33.3. Aangepaste schoontijd in bossen

De Franjestaart kan het gehele jaar door in holtes van bomen aanwezig zijn. De dichtheden zijn evenwel hoger in de zomer dan in de winter. In de periode tussen 15 maart en 15 juli mogen hoe dan ook geen bomen worden gekapt rondom bomen waarin vleermuizenverblijfplaatsen zijn vastgesteld. Bij vellings- en/of sleepwerkzaamheden tijdens deze periode wordt een voldoende grote afstand - dit is in een straal van tenminste 50 m - tot de nestboom in acht genomen waardoor de kans op verstoring en/of verontrusting tot een minimum beperkt blijft. De valrichting van de kapboom ligt altijd van de kolonieboom weg.

Financierings- en ondersteuningmogelijkheden

Algemeen

- Ondersteuning gemeentelijk natuurbeleid
- Subsidie voor de aankoop van natuurgebieden
- Landschapsteam

Soortgericht

- Bijzonder natuurbeschermingsproject

Habitatgericht

- Beheerovereenkomst perceelsrandenbeheer
- Beheerovereenkomst aanplanten en onderhouden van houtige kleine landschapselementen
- Beheerovereenkomst onderhouden van bestaande houtige kleine landschapselementen

Lopende initiatieven

geen

Opvolgings- en evaluatiemogelijkheden**Waarneming met behulp van een vleermuisdetector**

De Franjestaart gebruikt vaak een "fluistersonar", wat de detectie met de vleermuisdetector aanzienlijk bemoeilijkt. Bovendien is het een steile FM-sonar, die zelfs wanneer hij te horen is moeilijk te onderscheiden is van deze van andere Myotis-soorten. Signalen met een lage eindfrequentie (lager dan 20 kHz) zijn typisch voor de soort. Jachtvlucht: FM-signalen van 100-25 kHz. Pulsduur 2 ms. Pulsreeks van 70-90 ms (ca 11-14 pulsen/sec). Reikwijdte 5-20 m. Hoogste geluidsterkte bij 45-50kHz.

Referenties & verdere informatie**Publicaties**

- Kapteyn K. (1995). Vleermuizen in het landschap. Over hun ecologie, gedrag en verspreiding. Uitgave in samenwerking met Provincie Noord-Holland, Noord-Hollandse Zoogdierenwerkgroep en het Noord-Hollands Landschap. 224 p.
- Limpens H., Huitema H. & Dekker J. (2007). Vleermuizen en windenergie. Analyse van effecten en verplichtingen in het spanningsveld tussen vleermuizen en windenergie, vanuit de ecologische en wettelijke invalshoek. Rapport van de Zoogdierverseniging VZZ in opdracht van SenterNovem. 87 p.
- Verkem S., De Maeseneer J., Vandendriessche B., Verbeylen G. & Yskout S. (2003). Zoogdieren in Vlaanderen. Ecologie en verspreiding van 1987 tot 2002. Natuurpunt Studie en JNM-Zoogdierenwerkgroep, Mechelen en Gent, België. 452 p.
- Twisk P. & Aelberts F. (zonder jaartal). Winterslaapplaatsen van vleermuizen. Leidraad bij de bouw, de inrichting en het beheer van vleermuiswinterverblijven. Vleermuiswerkgroep Noord-Brabant. 11 p.
- Twisk P. & Limpens H. (2006). Een thuis voor de vleermuis. Beschermingsplan voor vleermuizen in Noord-Brabant. Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming (VZZ). 128 p.
- Willems, W. (2001). Vleermuizen in Oost-Brabant. Natuurpunt Oost-Brabant Jaarboek 2001. p.27-35.

Websites

- www.natuurpunt.be/vleermuizenwerkgroep
- www.vleermuizen.be
- www.vleermuis.net
- zgw.atlas.tripod.com/soorten/chiroptera.htm
- natuurbeleving.scene24.net
- www.vleermuizeninfo.be
- www.waarnemingen.be
- www.zoogdierverseniging.nl
- www.zoogdierenwerkgroep.be
- www.zoogdierenbescherming.org

Folders

- Met vleermuizen overweg. Rijkswaterstaat, dienst weg- en waterbouwkunde. 28 p.
- Vleermuizen, bomen en bos. De betekenis van bomen en bos voor vleermuizen. Met tips voor vleermuisvriendelijk bosbeheer en onderhoud. Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming (VZZ). 16 p.
- Vleermuizen in en om het huis. Hoe om te gaan met vleermuizen in de directe woonomgeving. Stichting Landschapsbeheer Gelderland. 16 p.

Advies

- Zoogdierenwerkgroep Natuurpunt
- Natuurpunt Studie

S33

S33

